

Byla C-438/22

Prašymo priimti prejudicinį sprendimą pagal Teisingumo Teismo procedūros reglamento 98 straipsnio 1 dalį santrauka

Gavimo data:

2022 m. liepos 4 d.

Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas:

Sofiyski rayonen sad (Sofijos rajono teismas, Bulgarija)

Nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priėmimo data:

2022 m. liepos 4 d.

Ieškovė:

„Em akaunt BG“ EOOD

Atsakovė:

Zastrahovatelno aktsionerno druzhestvo „Armeets“ AD

Pagrindinės bylos dalykas

Sprendimo dėl bylinėjimosi išlaidų peržiūra, kadangi teismas sumažino prašomą priteisti užmokesčio advokatui sumą – dalį bylinėjimosi išlaidų – nes ji buvo per didelė.

Prašymo priimti prejudicinį sprendimą dalykas ir teisinis pagrindas

Įpareigojimas nacionaliniams teismams sumažinti vienos iš šalių išlaidas advokatams iki advokatų organizacijos, kuriai advokatai priklauso pagal įstatyme įtvirtintą pareigą, nustatyto minimalaus užmokesčio advokatui tarifo.

SESV 276 straipsnio pirma pastraipa

Prejudiciniai klausimai

1. Ar SESV 101 straipsnio 1 dalis, kaip ji išaiškinta sprendime sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, *CHEZ Elektro Bulgaria*, turi būti suprantama taip,

kad nacionaliniai teismai gali netaikyti nacionalinės teisės normos, pagal kurią teismas neturi teisės priteisti iš bylą pralaimėjusios šalies užmokesčio advokatui išlaidų, kurių suma yra mažesnė už minimalią sumą, nustatytą tik advokatų profesinės organizacijos (pavyzdžiui, Aukščiausiosios advokatų tarybos (Bulgarija)) priimtame reglamente, jei tai neapsiriboja teisėtų tikslų siekimu ne tik sutarties šalių, bet ir trečiųjų asmenų, kurie gali būti įpareigoti atlyginti bylinėjimosi išlaidas, atžvilgiu?

2. Ar SESV 101 straipsnio 1 dalis, kaip ji išaiškinta sprendime sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, *CHEZ Elektro Bulgaria*, turi būti suprantama taip, kad teisėti tikslai, pateisinantys nacionalinės teisės normos, pagal kurią teismas neturi teisės priteisti iš bylą pralaimėjusios šalies užmokesčio advokatui, kurio suma yra mažesnė už minimalią sumą, nustatytą advokatų profesinės organizacijos (pavyzdžiui, Advokatų tarybos (Bulgarija)) priimtame reglamente, taikymą, laikytini nustatytais įstatymu ir teismas gali netaikyti nacionalinės teisės aktų, jeigu nenustato, kad šie tikslai konkrečiu atveju buvo viršyti, ar – priešingai – reikia manyti, kad nacionalinės teisės norma netaikytina, jeigu nenustatoma, kad šie tikslai buvo pasiekti?

3. Kuri šalis – pagal SESV 101 straipsnio 1 dalį, siejamą su Reglamento (EB) Nr. 1/2003 2 straipsniu, civiliniame ginče, kuriame iš pralaimėjusios šalies priteisiamos bylinėjimosi išlaidos – turi įrodyti teisėto tikslo buvimą ir jo siekimo proporcingumą remiantis advokatų profesinės asociacijos priimtu reglamentu dėl mažiausio galimo užmokesčio advokatui dydžio, kai prašoma sumažinti užmokesčių advokatui dėl per didelio užmokesčio: šalis, prašanti priteisti bylinėjimosi išlaidas, ar pralaimėjusi šalis, prašanti sumažinti užmokesčių?

4. Ar SESV 101 straipsnio 1 dalis, kaip ji išaiškinta sprendime sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, *CHEZ Elektro Bulgaria*, turi būti suprantama taip, kad tuo atveju, jei valstybės institucija (pavyzdžiui, *Narodnoto sabranie* (Nacionalinė asamblėja, Bulgarija)) minimalių kainų nustatymą reglamentu paveda advokatų profesinei organizacijai, ji turi aiškiai nurodyti konkrečius metodus, kuriais remiantis nustatomas apribojimo proporcingumas, ar profesinei organizacijai turi būti pavedama, kad ji, priimdama reglamentą, juos aptartų (pavyzdžiui, projekto aiškinamajame rašte ar kituose parengiamuosiuose dokumentuose), ir ar teismas tam tikrais atvejais, jeigu į tokius metodus neatsižvelgiama, turi atsisakyti taikyti reglamentą, neišnagrinėjęs konkrečių sumų, ir ar pagrįsto tokių metodų aptarimo pakanka, kad būtų galima daryti prielaidą, jog reglamentas apsiriboja tuo, kas būtina nustatytiems teisėtiems tikslams pasiekti?

5. Jei į ketvirtąjį klausimą būtų atsakyta neigiamai: Ar SESV 101 straipsnio 1 dalis, kaip ji išaiškinta sprendime sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, *CHEZ Elektro Bulgaria*, turi būti suprantama taip, kad teismas turi įvertinti teisėtus tikslus, pateisinančius nacionalinės teisės normos, pagal kurią teismas neturi teisės priteisti iš pralaimėjusios šalies užmokesčio advokatui išlaidų, kurių suma yra mažesnė už minimalią sumą, nustatytą advokatų profesinės organizacijos (pavyzdžiui, Aukščiausiosios advokatų tarybos (Bulgarija))

priimtame reglamente, taikymą, ir šių tikslų proporcingumą, atsižvelgiant į poveikį konkrečiai byloje numatyta sumai, ir atsisakyti taikyti šią sumą, jeigu ji viršija tai, kas būtina tikslams pasiekti, ar teismas turi iš esmės ištirti reglamente numatytą sumos nustatymo kriterijų pobūdį ir jų išraišką ir, jei nustato, kad tam tikrais atvejais jie gali viršyti tai, kas būtina tikslams pasiekti, netaikyti atitinkamos normos visais atvejais?

6. Jei manoma, kad minimalaus užmokesčio teisėtas tikslas yra užtikrinti kokybiškas teises paslaugas, ar tokiu atveju pagal SESV 101 straipsnio 1 dalį minimalias sumas galima nustatyti remiantis tik bylos pobūdžiu (ginčo dalyku), materialiniu suinteresuotumu byloje ir iš dalies surengtų posėdžių skaičiumi, neatsižvelgiant į kitus kriterijus, pavyzdžiui, faktinį sudėtingumą, taikytinas nacionalines ir tarptautines nuostatas ir t. t.?

7. Jeigu į penktąjį klausimą būtų atsakyta taip, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kiekvieno proceso atveju turi atskirai įvertinti, ar teisėti tikslai užtikrinti veiksmingą teisinę pagalbą gali pateisinti minimalaus užmokesčio dydžio teisinio režimo taikymą, kokiais kriterijais remdamasis teismas turi vertinti minimalaus užmokesčio dydžio proporcingumą konkrečioje byloje, jei mano, kad minimalus dydis reglamentuojamas siekiant užtikrinti veiksmingą teisinę pagalbą nacionaliniu lygmeniu?

8. Ar SESV 101 straipsnio 1 dalį, siejamą su Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio trečia pastraipa, reikia aiškinti taip, kad vertinant septintąjį klausimą reikia atsižvelgti į vykdomosios valdžios patvirtintą reglamentavimą dėl valstybės *ex officio* paskirtiems advokatams mokėtino užmokesčio, kuris pagal teisės aktuose pateiktą nuorodą yra maksimali suma, kurią galima atlyginti bylą laimėjusiai šaliai, kuriai atstovauja juriskonsultas?

9. Ar SESV 101 straipsnio 1 dalį, siejamą su Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsniu, reikia aiškinti taip, kad nacionalinis teismas, vertindamas septintąjį klausimą, turi nurodyti užmokesčio dydį, kuris yra pakankamas, kad būtų pasiektas tikslas užtikrinti kokybišką teisinę pagalbą, ir kurį jis turi palyginti su užmokesčiu, išplaukiančiu iš teisinio reglamentavimo, bei pagrįsti savo nuožiūra nustatytą dydį?

10. Ar SESV 101 straipsnio 2 dalį, siejamą su vidaus procesinių priemonių veiksmingumo ir draudimo piktnaudžiauti teise principais, reikia aiškinti taip, kad tuo atveju, kai nacionalinis teismas nustato, kad įmonių asociacijos sprendimu, nustatant minimalius tarifus jos nariams be pagrįstų tokio įsikišimo priežasčių, pažeidžiami konkurencijos ribojimo draudimai, jis privalo taikyti šiame sprendime nurodytus minimalius tarifus, nes jie atspindi faktines paslaugų, su kuriomis susijęs šis sprendimas, rinkos kainas, kadangi visi aptariamą paslaugą teikiantys asmenys privalo būti šios asociacijos nariais?

Nurodytos Sąjungos teisės nuostatos ir jurisprudencija

SESV, 101 straipsnio 1 ir 2 dalys.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 47 straipsnis.

2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo, 2 straipsnis.

2017 m. lapkričio 23 d. Sprendimas *CHEZ Elektro Bulgaria*, sujungtos bylos C-427/16 ir C-428/16, EU:C:2017:890.

Nurodytos nacionalinės teisės nuostatos

Konstitutsia na Republika Bulgaria (Bulgarijos Respublikos Konstitucija), 121, 122, 124 ir 134 straipsniai.

Grazhdanski protsesualen kodeks (Civilinio proceso kodeksas, toliau – CPK), 78, 162, 248, 280 ir 288 straipsniai.

Zakon za advokaturata (Advokatūros įstatymas, toliau – AJ), 36, 38, 113, 118, 121 ir 132 straipsniai.

Zakon za otgovornostta na darzhavata i obshtinite za vredi (Valstybės ir savivaldybių atsakomybės už žalą įstatymas), 1 ir 5 straipsniai.

Zakon za pravnata pomosht (Teisinės pagalbos įstatymas), 6, 37 ir 39 straipsniai.

Naredba No 1 ot 9 yuli 2004 g. na Visshia advokatski savet za minimalnite razmeri na advokatskite vaznagrazhdenia (2004 m. liepos 9 d. Aukščiausiosios advokatų tarybos reglamentas Nr. 1 dėl minimalių užmokesčio advokatams dydžių, toliau – NMRAV arba Aukščiausiosios advokatų tarybos reglamentas), 2 ir 7 straipsniai, taip pat 2a ir 3 straipsniai.

Naredba za zaplashtaneto na pravnata pomosht (Reglamentas dėl apmokėjimo už teisinę pagalbą), 25 straipsnis ir 2 dalis.

Tarifa za darzhavnite taksi, koito se sabirat ot sadilishtata po Grazhdanski protsesualen kodeks (Pagal Civilinio proceso kodeksą teismų taikomų mokesčių tarifas), 1 ir 3 straipsniai.

Varhoven administrativen sad (Bulgarijos Aukščiausias administracinis teismas, toliau – AAT) sprendimai: 2017 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. 5485 ir 2020 m. gegužės 8 d. sprendimas Nr. 5419, 2017 m. kovo 15 d. AAT aiškinamasis sprendimas Nr. 1, 2021 m. sausio 13 d. AAT sprendimas Nr. 422, 2020 m. balandžio 14 d. AAT sprendimas Nr. 4406 ir 2020 m. gruodžio 2 d. AAT sprendimas Nr. 14894, 2018 m. sausio 22 d. AAT nutartis Nr. 875, *Varhoven kasatsionen sad* (Bulgarijos Aukščiausiasis kasacinis teismas, toliau – AKT)

nutartys:, 2022 m. gegužės 11 d., 2018 m. gruodžio 12 d. Nutartis Nr. 437, 2021 m. kovo 15 d. Nutartis Nr. 138 ir 2022 m. sausio 21 d. Nutartis Nr. 28.

Bulgarijos civilinio proceso teisėje bylinėjimosi išlaidų klausimas išsprendžiamas teismo sprendime, kuriuo užbaigiamas procesas, nurodant konkrečią sumą. Vėliau sprendimas šiuo klausimu negali būti priimtas iš naujo. Skirtingai nuo sprendimo dėl pagrindinių reikalavimų, kurio tas pats teismas negali pakeisti, CPK 248 straipsnis leidžia tam pačiam teismui ištaisyti klaidas ir praleidimus, susijusius su bylinėjimosi išlaidomis, nes tai yra būtina vėlesnio apeliacinio skundo pateikimo sąlyga.

CPK 78 straipsnyje numatyta, kad bylą laimėjusios šalies patirtos išlaidos priteisiamos iš bylą pralaimėjusios šalies. Dalis išlaidų yra užmokestis advokatui, kurį pralaimėjusi šalis atlygina tik tuo atveju, jeigu jo sumokėjimas pagrindžiamas dokumentais. CPK 78 straipsnio 5 dalyje numatyta galimybė sumažinti šią sumą tik užmokesčio advokatui atžvilgiu, jei nėra priežastinio ryšio tarp išlaidų, būtinų gynybai teisme, ir bylą laimėjusios šalies faktiškai sumokėtų sumų. Tokiu būdu užkertamas kelias per didelių sumų perkėlimui nedalyvaujant galutiniam skolininkui, o konkreti priežastis (dosnumas, piktnaudžiavimas ir pan.) nenagrinėjama. Tokį sumažinimą teismas gali atlikti tik laiku pateikus pralaimėjusios šalies prašymą. Pagal šią nuostatą teismas gali sumažinti sumą iki minimalaus dydžio, tačiau jei byla yra sudėtinga faktiniu ar teisiniu požiūriu, teismas negali sumažinti užmokesčio arba gali sumažinti jį iki didesnės nei minimalios sumos. Tarp atstovo ir atstovaujamos bylą laimėjusios šalies lieka galioti sutarta suma.

Trumpas faktinių aplinkybių ir proceso pagrindinėje byloje aprašymas

- 1 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme nagrinėjamas „Em akaunt BG“ EOOD (toliau – ieškovė) bendrovei „ZAD Armeets“ AD (toliau – atsakovė) pareikštas ieškinys dėl 16 112,32 BGN dydžio turto draudimo kompensacijos už lengvojo automobilio vagystę ir 1 978,24 BGN dydžio įstatyme nustatytų palūkanų kompensacijos. 2022 m. vasario 16 d. priimtame sprendime šie klausimai išspręsti (prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme) ir ieškinys patenkintas iš dalies.
- 2 Šioje byloje ieškovei atstovavo advokatas, kuris jau ieškinyje prašė priteisti ieškovės naudai užmokestį už advokato paslaugas. Pateikta sutartis dėl 1 070 BGN dydžio užmokesčio advokatui. Pateiktame atsiliepime į ieškinį atsakovė prieštaravo, kad ieškovės sumokėtas užmokestis advokatui yra per didelis.
- 3 Pirmajame teismo posėdyje bylos nagrinėjimas buvo atidėtas. Kitame posėdyje buvo priimti šalių pateikti rašytiniai įrodymai, išklaudyta motorinės transporto priemonės techninės ekspertizės išvada, leista padidinti ieškinių reikalavimą ir byla paskirta svarstyti. Tame pačiame posėdyje šalys pateikė išlaidų ataskaitas,

kuriose ieškovė prašė priteisti 723,62 BGN valstybės rinkliavų, 125 BGN už ekspertizės išvadą ir 1 070 BGN užmokestį advokatui.

- 4 Sprendimo motyvuojamojoje dalyje dėl bylinėjimosi išlaidų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi kolegija nurodė, kad tuo metu Bulgarijos rinkos sąlygomis kokybiška advokato pagalba galėjo būti teikiama už 42 BGN valandinį įkainį, kad teismas apskaičiavo, jog darbas byloje truko maždaug 23 valandas, todėl 943 BGN atlygis buvo pagrįstas.
- 5 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nutarties motyvuojamojoje dalyje dėl bylinėjimosi išlaidų nurodyta, kad pagal CPK 78 straipsnio 5 dalį prieštaravimo atveju teismas priteisia tik tą faktiškai sumokėto advokato užmokesčio dalį, kuri nėra pernelyg didelė atsižvelgiant į bylos sudėtingumą. Šios nuostatos pabaigoje nustatyta, kad teismas negali priteisti mažesnės sumos nei minimali suma pagal AĮ 36 straipsnį. Remiantis Teisingumo Teismo sprendimu byloje C-427/16, pastaroji nuostata pažeistų SESV 101 straipsnio 1 dalį, siejamą su ESS 4 straipsnio 3 dalimi, jeigu nebūtų būtina siekiamam tikslui pasiekti. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi kolegija mano, kad minimalių tarifų, užtikrinančių advokato pajamas, leidžiančias jam oriai egzistuoti, kokybiškai vykdyti savo pareigas ir turėti galimybę kelti kvalifikaciją, nustatymas yra proporcingas teisėtam tikslui užtikrinti kokybiškas advokato paslaugas visuomenei. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi kolegija nustatė, kad bruto tarifas, iki kurio užmokestis nėra per didelis, yra 42 BGN per valandą. Nagrinėjamu atveju kvalifikuotam teisiniam darbui skiriama iki 5 valandų įrodymams ir taikytinai teisei įvertinti, 3 valandos konsultacijoms su klientu, 12 valandų ieškiniui ir nuomonei parengti, maždaug 3 valandos kelionei į du viešuosius teismo posėdžius ir dalyvavimui juose, taip pat tolesniems veiksams; todėl įdėtos pastangos, remiantis pirmiau nurodytu įkainiu, vertintinos maždaug 943 BGN.
- 6 Kadangi atsakovė nusprendė, kad jos interesus gins juriskonsultas, buvo nustatytas jo užmokestis šioje byloje – 201 BGN; jo dalį, atitinkančią atmetą ieškinio dalį, teismas įpareigojo sumokėti ieškovę.
- 7 Sprendimą dėl draudimo klausimo ginčija abi šalys, o ieškovės apeliaciniame skunde taip pat keliamas bylinėjimosi išlaidų klausimas. Vėliau ieškovė pirmosios instancijos teismui taip pat pateikė aiškų prašymą dėl peržiūros. Ieškovė remiasi *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiojo kasacinio teismo) sprendimu, pagal kurį teismas yra saistomas Aukščiausiosios advokatų tarybos reglamente nustatytų minimalių sumų. Be to, Teisingumo Teismo sprendime vartojama formuluotė „neviršija to, kas būtina“ nereiškia, kad negalima viršyti minimalios sumos, būtinos teisėtam tikslui pasiekti. Be to, teismas turėjo įvertinti bylos faktinį ir teisinį sudėtingumą, o ne valandinį įkainį. Pakankamų pajamų apskaičiavimas pažeidžia konstitucinę teisės į darbą garantiją.
- 8 Atsakovė prašė atmesti ieškovės prašymą pakeisti bylinėjimosi išlaidas.

- 9 Todėl pagal Procedūros reglamentą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi kolegija privalo iš naujo įvertinti, ar sutartas ir sumokėtas užmokestis yra per didelis.
- 10 Teismas pažymi, kad Bulgarijoje praktiškai nėra iš tikrųjų suprantamos rinkos, susijusios su advokatų paslaugų kainomis masiniame segmente. Didžioji dauguma sutarčių oficialiai sudaromos taikant minimalias sumas, nustatytas Aukščiausiosios advokatų tarybos reglamente. Teismui kilo abejonų, kad pakankamai dažnai tokio dydžio užmokesčio sumokėjimas fiksuojamas raštu, siekiant jį perkelti pralaimėjusiai šaliai, nors laimėjusi šalis iš tikrųjų nesumokėjo visos sumos savo advokatui.

Glaustas prašymo priimti prejudicinį sprendimą pagrindimas

- 11 Sprendime sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, *CHEZ Elektro Bulgaria*, Teisingumo Teismas nusprendė, kad Bulgarijos teisės normos, kurios, viena vertus, įpareigoja advokatą pasitelkiantį asmenį mokėti jam ne mažesnę užmokestį, nei nustatyta advokatų profesinės organizacijos – Aukščiausiosios advokatų tarybos – priimtame reglamente, ir, kita vertus, įpareigoja teismą vertinant, ar kitos šalies užmokestis advokatui byloje nėra per didelis, nesumažinti užmokesčio žemiau minimalios sumos, gali pažeisti konkurencijos taisykles pagal SESV 101 straipsnį. Kartu sprendime pabrėžta, kad šis prieštaravimas gali būti nedraudžiamas pagal Sąjungos teisę, jei yra viešojo intereso tikslų, reikalaujančių tokio požiūrio į minimalaus užmokesčio nustatymą (atliekamą būtent advokatūros), ir jei būdas, kaip priimamas šis reglamentas, yra proporcingas šių tikslų atžvilgiu.
- 12 Taigi Teisingumo Teismas nacionaliniam teismui palieka įvertinti, ar leidžiamos minimalios paslaugų kainų ribos, kurias nustato teikiančių paslaugas ir turinčių antikonkurencinį interesą įmonių asociacijos organas, t. y. suformuluoti SESV 101 straipsnyje numatyto principinio draudimo išimtis. Minėta jurisprudencija ir teisės aktai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiai kolegijai kelia nemažai abejonų dėl to, kaip ji turėtų taikyti Reglamentą dėl minimalių užmokesčio advokatams dydžių ir koku būdu ji turėtų nustatyti pralaimėjusios šalies mokėtiną užmokestį advokatui, kuris nebūtų per didelis.

Asmeninė kontrolės sritis – pirmasis klausimas

- 13 Neapibrėžtumas šiuo atveju atsiranda dėl to, kad sprendimų ir suderintų veiksmų draudimas kontroliuojamas netiesiogiai (atsitiktinai). Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiai kolegijai nėra žinoma nė vieno atvejo, kai tarp advokato ir jo kliento būtų kilęs ginčas dėl minimalaus užmokesčio teisėtumo, tačiau, kaip minėta, kyla abejonų, ar iš tikrųjų tiesioginiai vartotojai sumoka visą užmokestį. Taip pat nėra žinoma, kad tarp advokato ir Aukščiausiosios advokatų tarybos būtų kilęs ginčas, nes advokatai neturi esminio intereso ginčyti reglamentą prašydami mažesnių sumų, o drausminės bylos pagal *Zakon za advokaturata* (Advokatūros

įstatymą) nėra teisminės kontrolės objektas. Kaip minėta pirmiau, asociacija savo ruožtu reaguoja į bet kokią trečiosios šalies prašymą iš dalies pakeisti Reglamentą dėl minimalių užmokesčio advokatams dydžių (arba aiškinimą, pagal kurį šis reglamentas pripažįstamas negaliojančiu).

- 14 Todėl minimalių sumų teisėtumo peržiūra pirmiausia suinteresuoti ne advokatų paslaugų vartotojai, o netiesiogiai susijusios šalys, kurioms perkeliama tokia išlaidos. Tai taikytina ir nagrinėjamai bylai, kurią reglamentuoja CPK 78 straipsnio 5 dalis, t. y. kad pralaimėjusios šalies prašymu sumažinama suma, kurią ji turi atlyginti bylą laimėjusiai šaliai iš pastarosios sumokėto užmokesčio advokatui. Tokie klausimai iškyla daugelyje civilinių ir komercinių bylų (jei ne visose), nes šalis, kuri baiminasi nuostolių, visada yra suinteresuota, kad iš jos būtų priteista mažesnė suma, ir „kaip taisyklė“ (kiekvienam atveju ir be jokio poreikio pagrįsti) pateikia prieštaravimą dėl per didelės sumos, kita šalis beveik visada reikalauja išlaidų, kurių įrodytas dydis neatitinka minimalios sumos, ir priešinasi jų sumažinimui, o pagal įstatymą mokėtina suma nėra aiškiai nustatyta.
- 15 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui reikia paaiškinimo, ar galima taikyti išaiškinimą, pateiktą sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, *CHEZ Elektro Bulgaria*. Kadangi asmuo, ginčijantis advokato užmokesčio dydį šioje byloje, nėra sutarties šalis, būtina išsklaidyti kai kurių nacionalinių teismų abejones, kad Teisingumo Teismo sprendimas taikomas tik tam tikrais bylinėjimosi išlaidų priteisimo atvejais, o ne kitais. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių kolegijos nuomone, reikia atsižvelgti į tai, kad nors Teisingumo Teismo sprendimas buvo priimtas dėl ankstesnės CPK 78 straipsnio 8 dalyje įtvirtintos nuostatos dėl užmokesčio juriskonsultams redakcijos, lemiamą reikšmę šioje byloje turėjo būtent tai, kad šioje redakcijoje buvo nurodytos taisyklės dėl užmokesčio advokatui pagal rinkos kainas.
- 16 NMRV, atsižvelgiant į AI 36 straipsnį, nustato advokato ir kliento sutarties laisvės ribas, t. y. reglamentuoja draudimą, atsižvelgiant į šalių valią, derėtis dėl mažesnio užmokesčio nei tas, kurį lemia teisinės gynybos pobūdis. Tačiau nuoroda į NMRV dėl CPK 78 straipsnio 5 dalies kelia tam tikrą įtampą, nes kadangi teismas vadovaujasi ne sutarties laisve, o užmokesčio teisingumo kriterijumi pagal faktinį ir teisinį bylos sudėtingumą, jis niekada negalėtų nustatyti mažesnio užmokesčio nei teisingas užmokestis, todėl reglamente nustatyta riba gali lemti tik didesnio užmokesčio nei teisingas užmokestis nustatymą. Atsižvelgiant į tai reikėtų pažymėti, kad pagal prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių kolegijos taikomą metodą užmokestis iš esmės nustatomas ne pagal mažiausią įmanomą tarifą, o pagal vidutinį rinkos tarifą. Didesnės apimties bylose, nors ir su mažesniu materialiniu suinteresuotumu, jis viršija NMRV numatytas sumas.

Įrodinėjimo pareiga ir tikrinimo konkretumas – antrasis–penktasis klausimai

- 17 Dėl įstatymų leidėjo siekiamo tikslo užtikrinti advokatų paslaugų kokybę pažymėtina, kad nei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiai kolegijai, nei nurodytoje jurisprudencijoje nekyla abejonių. (Išlieka tam tikrų abejonių, ar numatoma priemonė iš esmės yra tinkama šiam tikslui pasiekti ir ar tai yra vienintelis siekiamas tikslas). Tai, kad įstatyme nėra aiškios nuorodos į šį tikslą, nekelia abejonių, nes vien formalus konkretaus tikslo įvardinimas negarantuoja, kad siekiama būtent jo ir kad priemonės jo atžvilgiu yra proporcingos.
- 18 Vis dėlto yra daug skirtingų nuomonių dėl užmokesčio sumos dydžio, kuriuo užtikrinamas bendrasis interesas, atsitiktinio nustatymo konkrečiu atveju. Todėl taip pat reikia patikrinti, kas turėjo įvertinti pagrįstą užmokesčio sumą: asociacija, kuri, priimdama reglamentą, veikė kaip teisės aktų leidėja, ar teismas, į kurį kreiptasi dėl viso reglamento ar konkrečios reglamento išraiškos formos.
- 19 Bulgarijos teisėje normų kontrolė yra išskaidyta: poįstatyminių teisės aktų teisėtumas gali būti tikrinamas administraciniame teisme per specialią procedūrą dėl negaliojimo (*Administrativnoprotsesualen kodeks* [Administracinio proceso kodekso] 185 ir paskesni straipsniai), taip pat bet kuriame teisme (įskaitant civilinį teismą), kuris sprendžia dėl teisės akto taikymo konkrečiam atvejui, kurį teisės aktu siekiama reglamentuoti. (Įstatyme ar teismų praktikoje aiškiai nenurodžius, antruoju atveju, t. y. pagal *Zakon za normativnite aktove* [Norminių teisės aktų įstatymo] 15 straipsnio 3 dalį, teismai yra linkę atlikti formalų materialinį tyrimą ir ištirti tik tuos procesinius ir materialinius trūkumus, kuriuos galima tiesiogiai nustatyti nerenkant įrodymų). Be to, Bulgarijos teismas privalo užtikrinti Europos Sąjungos teisės viršenybę prieš Bulgarijos įstatymus ir poįstatyminius teisės aktus. Šiuo atžvilgiu reikia patikrinti, ar konkrečią civilinę bylą nagrinėjantys teismai, atlikdami Teisingumo Teismo reikalaujamą vertinimą dėl bendrojo intereso tikslo buvimo ir priimtą priemonės proporcingumo, turi įvertinti suderinamumą teisės akto priėmimo metu, ar turi atlikti konkrečios teisinės situacijos vertinimą kiekvienoje jų nagrinėjamoje byloje.
- 20 Šis klausimas taip pat turi būti svarstomas atsižvelgiant į būtinybę veiksmingai taikyti Sąjungos teisę. Remiantis suformuota Teisingumo Teismo jurisprudencija, nacionalinis įstatymų leidėjas ir nacionaliniai teismai Sąjungos teisę taiko pagal savo nacionalinę teisę – vadinamasis „proceso autonomijos“ principas (SESV 291 straipsnis).
- 21 Pagal ESS 19 straipsnio 1 dalies 2 sakinį nacionaliniai teismai privalo užtikrinti veiksmingą Sąjungos teisės taikymą. Jurisprudencijoje taip pat patvirtintas principas, kad nacionalinės teisės procesinės priemonės turi būti tokios, kad pernelyg neapsunkintų teisės subjektams galimybės naudotis savo teisėmis (žr. Sprendimo *Rewe-Zentralfinanz ir Rewe-Zentral*, 33/76, 5 punktą, Sprendimo *Köbler*, C-224/01, 47 punktą ir Sprendimo *Peterbroeck*, C-312/93, 12 punktą).

- 22 Kita vertus, atrodo, kad daugumai nacionalinių teismų kyla abejonių, ar sprendime sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, *CHEZ Elektro Bulgaria*, padaryta išvada, kad Aukščiausiosios advokatų tarybos reglamento nuostatos iš esmės prieštarauja SESV 101 straipsnio 1 dalyje nustatytam draudimui, iš tiesų yra teisinga. Priešingai, nacionaliniai teismai mano, kad NMRAV yra taikytinas, išskyrus atvejus, kai aiškiai nustatoma, kad šios nuostatos priimtos pažeidžiant teisėto tikslo ir jo proporcingo siekimo reikalavimus. Dėl šios priežasties tokio pažeidimo įrodinėjimo pareiga iš esmės tenka šaliai, prašančiai sumažinti užmokestį. Tokiu atveju taip pat reikia aiškiai atsakyti į klausimą, ar Reglamento dėl minimalių užmokesčio advokatams dydžių netaikymas yra preziumuojamas, o netaikymas leidžia daryti išimtis, ar, priešingai, reglamento galiojimas yra preziumuojamas, kol neįrodyta priešingai. Taip pat būtina atsakyti į klausimą, kas turi įrodyti teisėto intereso ir proporcingumo buvimą procese, kuris vyksta ne tarp šalies ir jos advokato, o tarp dviejų šalių, iš kurių kiekviena naudojasi advokato paslaugomis.
- 23 Kyla klausimas, ar tam, kad SESV 101 straipsnio išimtis būtų leidžiama, reikalaujama, kad įstatymų leidėjas pats suteiktų proporcingumo laikymosi garantijas asociacijai (pavyzdžiui, Aukščiausiajai advokatų tarybai) priimant atitinkamą sprendimą, ar tokių garantijų buvimas nėra būtina išimties leistinumą sąlyga ir išsamų proporcingumo patikrinimą turi atlikti teismas. Pirmuoju atveju įstatymų leidėjas gali pavesti asociacijai nustatyti sumas, atsižvelgiant į tam tikrus metodus (pavyzdžiui, advokatų veiklos sąnaudų apskaičiavimą, infliaciją, šių sąnaudų priskyrimą konkrečiai teisinei veiklai), ir toks patikrinimas turi būti dokumentuotas sprendimo (reglamento) priėmimo procedūroje. Antruoju atveju toks patikrinimas turėtų būti atliekamas netiesiogiai, kiekvienu konkrečiu atveju, o tai sudėtinga, nes teismas neturi konkrečių duomenų apie advokatų, kaip savarankiškų įmonių, veiklą atskiruose civiliniuose ginčuose. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui reikia paaiškinti, ar tuo atveju, jei toks išankstinis proporcingumo patikrinimas būtų privalomas, jo nebuvimas yra pakankamas pagrindas pripažinti, kad nacionalinės teisės aktai ir jų pagrindu priimtas sprendimas yra nesuderinami su konkurencijos taisyklėmis. Iš kitos pusės, reikėtų patikrinti, ar rimtų ir išsamių NMRAV priėmimo priežasčių buvimas yra pakankamas pagrindas jį taikyti, jeigu neįrodyta, kad šios priežastys yra imituojamos arba logiškai neteisingos.
- 24 Tuo atveju, jei reglamento nuostatos grindžiamos kriterijais, kurie dėl savo pobūdžio neužtikrina konkurencijos apribojimų proporcingumo arba kurių atveju gali būti lengvai pripažinta, kad tam tikrose situacijose jie neužtikrina proporcingumo, teismas galėtų manyti, kad nacionalinės teisės norma, pagal kurią jis privalo taikyti šiuos apribojimus, apskritai netaikytinas. Tokiu būdu asociacija gali būti paskatinta priimti Sąjungos teisės reikalavimus atitinkantį teisės aktą. Kito galimo aiškinimo atveju reikalaujama, kad kiekviena atskira nuostata dėl tarifo ir jos poveikis kiekvienu konkrečiu atveju būtų patikrinami ir pagrindžiami.

Patikrinimo kriterijai – šeštasis–devintasis klausimai

- 25 Toliau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui reikia paaiškinti, ar, tikrindamas proporcingumą taikant reglamentą, jis pirmiausia turėtų vadovautis kriterijais, nustatytais priimant reglamentą, jei tuo metu buvo geresnis būdas tai užtikrinti, ar jis pats turėtų ieškoti užmokesčio dydžio proporcingumo kriterijų, atsižvelgdamas į poreikį teisingai atlyginti už kokybišką teisinę pagalbą. Reikia atsižvelgti į tai, kad nors ieškovė šioje byloje – iš dalies remdamasi AKT jurisprudencija – ginčija Teisingumo Teismo sprendimo aiškinimą, pagal kurį minimalios sumos turi būti mažiausios, kuriomis galima pasiekti tikslą, kuris apskritai nėra ginčijamas. Nacionaliniai įstatymuose įtvirtinti kriterijai, pagal kuriuos leidžiama riboti laisvę sutartimi susitariant dėl mažesnių kainų, praktikoje taip pat neginčijami: remiantis AĮ, užmokesčio dydis turi būti „teisingas ir pagrįstas“ ir, kaip numatyta CPK, atitikti bylos „tikrąjį teisinį ir faktinį sudėtingumą“.
- 26 Tačiau praktikoje šiuos lanksčias normas sunku užpildyti turiniu. Kaip paaiškinta pirmiau, po minėto Teisingumo Teismo sprendimo nacionalinėje teismų praktikoje nėra vieningos nuomonės, kaip konkrečiai turėtų būti užtikrinamas Europos teisės taikymas.
- 27 Reikėtų atsižvelgti į tai, kad NMRAV numatytas minimalių sumų skirstymas pagal materialinį suinteresuotumą (ir dar du kriterijus: kai kuriais atvejais bylos pobūdį ir surengtų posėdžių skaičių) ne visada suteikia informacijos apie įdėtas pastangas. Kartais net žemiausia nustatyta suma neatskleidžia įdėtų pastangų, o regresinė skalė nėra pakankamai ryški, tad užmokestis už paprastas bylas, esant didesniai suinteresuotumui, gali būti gana didelis. Retais atvejais gali būti ir priešingai: byloje, kurioje nėra materialinio intereso arba jis yra nedidelis, advokatas gali būti priverstas (dėl trūkstamos konkurencijos visi dirba už minimalias kainas) dirbti už užmokesčių, kuris neatitinka bylos sudėtingumo.
- 28 Kita vertus, jei teismas proporcingumo tikrinimą turi atlikti kiekvienu konkrečiu atveju, kyla dar daugiau sunkumų. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiai kolegijai kyla abejonių, kokius kriterijus ji turėtų taikyti tikrindama nematerialaus tikslo (advokato paslaugų teikimo kokybę) ir materialaus apribojimo (užmokesčio dydis) proporcingumą. Iš pirmo žvilgsnio, vienintelis bendras kriterijus yra advokato įdėto darbo kiekis, kuris laikomas objektyviu darbo krūvio matu laiko atžvilgiu, tačiau tokio požiūrio nesilaikoma kitų kolegijų praktikoje. Be to, tokį tikrinimą gerokai apsunkina tai, kad bylose nėra nei duomenų apie atliktų darbų apimtį, nei visuotinai pripažintų rinkos standartų dėl paslaugų vertės ir jų santykio su siekiamu tikslu, kad teismas, atitinkamai taikydamas CPK 162 straipsnį, galėtų savo nuožiūra nustatyti ir šiuos parametrus.
- 29 Jei reglamento, kaip vienintelio teisės akto, kuris labiausiai atitinka faktinę rinkos kainų padėtį, negalima taikyti nei tiesiogiai, nei netiesiogiai, kyla klausimas, ar nacionaliniai teismai gali taikyti tarifus teisinei pagalbai valstybės paskirtiems advokatams apmokėti. Pažymėtina, kad jais buvo siekiama užtikrinti minimalų

užmokestį už kokybišką advokato darbą, tačiau praktiškai valstybė, mokanti šį užmokestį, jį nustato daug mažesnį, nei numatytas Aukščiausiosios advokatų tarybos reglamente. Tačiau tuo pat metu, priėmus ankstesnį Teisingumo Teismo sprendimą, įstatymų leidėjas patvirtino, kad šis reglamentas taip pat taikomas kaip atskaitos taškas ir apribojimas bylą laimėjusioms šalims, kurioms atstovauja juriskonsultas.

- 30 Galiausiai – jei negalima remtis jokiais norminiais kriterijais ir teismas turi remtis savo vertinimu, atsižvelgiant į įsipareigojimus pagal Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnį, kuris turėtų būti taikomas, nes nacionaliniai teismai, įgyvendindami SESV 101 straipsnyje įtvirtintas konkurencijos taisykles, netaiko nacionalinės teisės – taip pat reiktų paaiškinti, kokie reikalavimai turi būti keliami tokiam teismo sprendimui pagrįsti. Šie reikalavimai turėtų būti dvejopi: pirma, ar teismas turi nurodyti visus pagrindinius kriterijus, kuriais vadovavosi, ir, antra, ar jis taip pat turi išnagrinėti jų lyginamąjį svorį, t. y., nustatęs galutinę priteisto užmokesčio sumą pagrįsti, kurie kriterijai turėjo kokį matematinį svorį ir kaip jie prisidėjo prie tokios užmokesčio sumos nustatymo. Pastarasis praktiškai neįgyvendinamas, kadangi tam reikia rimtai pasiruošti ir išstudijuoti advokatų paslaugų rinką, o dauguma teisėjų nagrinėdami bylas to negali daryti.

Pasekmės – dešimtas klausimas

- 31 Po to, kai buvo priimtas Sprendimas *CHEZ Elektro Bulgaria* sujungtose bylose C-427/16 ir C-428/16, nacionalinėje jurisprudencijoje nėra vieningos nuomonės, kaip konkrečiai užtikrinti Sąjungos teisės taikymą. AKT jurisprudencijoje, kiek prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pavyko išsiaiškinti susipažinus su teisinėmis informacinėmis sistemomis, yra šie sprendimo būdai: (1) Nė vienu atveju AKT nenustatė, kad reglamentas viršija tai, kas būtina, arba kad patikrinimas atliktas remiantis objektyviais kriterijais. (2) Vienu atveju nuspręsta, kad byla neturėtų būti priimta nagrinėti kasacine tvarka, jei apeliacinės instancijos teismas prieš tai nustatė, kad iš dalies nesilaikyta reglamente nustatytų minimalių tarifų. (3) Vienu atveju AKT nepriėmė kasacinio skundo, nes jo pozicija buvo tokia, kad Teisingumo Teismo sprendimas netaikytinas byloms pagal CPK 78 straipsnio 5 dalį (advokato užmokestis), kadangi jis susijęs su CPK 78 straipsnio 8 dalimi (juriskonsulto užmokestis), kurioje anksčiau buvo nuoroda į advokato užmokestį. (4) Keliais atvejais AKT nepriėmė kasacinio skundo, lakoniškai konstatavęs, kad apeliacinės instancijos teismo išvados, jog užmokestis negali būti sumažintas žemiau reglamente nustatyto minimalaus dydžio, neprieštarauja Teisingumo Teismo sprendimui, kad apribojimai turi apsiriboti minimaliu dydžiu. (5) Tik dviem atvejais AKT leido šiuo klausimu pateikti kasacinius skundus, nurodęs, kad reglamente nustatytos minimalios sumos iš tiesų visada atitinka Teisingumo Teismo nustatytus kriterijus.
- 32 Daugeliu atvejų teismai, pateikdami bendro pobūdžio motyvus, bando daryti prielaidą, kad suma, jeigu ji numatyta Reglamente dėl minimalių užmokesčio advokatams dydžių, visada yra pagrįsta, arba savo nuožiūra nustato sumas, kurios

nepagrįstos objektyviais kriterijais (tikriausiai siekdami sutaupyti laiko). Galiausiai taip paneigiamas pats Teisingumo Teismo išdėstytas supratimas, nes daugeliu atvejų, nesant veiksmingo kriterijaus, atsisakoma atlikti tikrą įmonių asociacijos sprendimo lestinimo kontrolę. Todėl taip pat kyla problema, ar pirmiau pateiktos Teisingumo Teismo išvados dėl Sąjungos teisės taikymo veiksmingumo leidžia taikyti panašų požiūrį, t. y. įmonių asociacijos sprendimą, pažeidžiantį SESV 101 straipsnio 1 dalį, taikyti kaip pakaitinį.

- 33 Visų pirma, kalbant apie AKT jurisprudenciją, be pirmiau pateiktų svarstymų, pažymėtina, kad palyginimo su valstybės rinkliavomis tinkamumu (kuris yra neteisingas: minimalus užmokesčio advokato tarifas yra mažesnis už valstybės rinkliavą tik tuomet, kai materialinis suinteresuotumas yra didesnis nei 10 000 BGN) galima abejoti, nes teismų sistemai – skirtingai nei advokatams – nereikia savęs išlaikyti. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusi kolegija sąvokos „pernelyg didelė konkurencija“ nesupranta kaip nepageidaujamos sąvokos. Iš tiesų didesnio užmokesčio užtikrinimas teoriškai gali sumažinti poreikį imtis daugiau bylų ir skirti daugiau laiko bylų nagrinėjimui, dalyvavimui jose ir advokato kvalifikacijos kėlimui, tačiau jis negali užtikrinti šių tikslų, nes abiem – tiek mažesnio, tiek didesnio užmokesčio – atvejais pastangos priklauso nuo advokato sąžinės. Galiausiai AKT suformuota praktika priimti NMRAV kaip taikytiną, neatsižvelgiant į jo turinį, konkretų atvejį ir ekonominę padėtį, suteikia asociacijai „tuščią čekį“ nustatant tarifus.